

(Be)vrij(dend)e vergeving

Een feministisch-theologisch onderzoek naar vergeving na misbruik in het pastoraat

In deze wisselrubriek licht Emsi Hansen-Couturier haar onderzoek toe naar vergeving na misbruik in het pastoraat. Zij studeert aan de Protestantse Theologische Universiteit in Amsterdam.

‘Vergeef ons onze schuld, zoals ook wij anderen hun schuld vergeven’ is een van de beden die in het Onze Vader klinkt (Mattheüs 6:12). Hoe hoor – of bid – je dat als je slachtoffer geworden bent van seksueel misbruik? Ik schreef mijn masterthesis over vergeving na misbruik in pastorale relaties nog voordat #MeToo *trending* werd. Des te actueler en relevanter is het vandaag de dag. Kun je nog over vergeving (s)preken als je praat met of tegen slachtoffers van misbruik?

Startpunt van het onderzoek

Waar sprake is (gewest) van misbruik, kan vergeving een hele heikele kwestie worden. Het SMPR-meldpunt seksueel misbruik in de kerk (www.smpr.nl) constateerde in de loop van jarenlange ervaring met het thema, dat in kerken al gauw de roep om vergeving klinkt, terwijl het slachtoffer daar nog helemaal niet aan toe is. ‘Als er om vergeving gevraagd wordt, is de eigenlijke vraag: waar is hier de doofpot?’ zo constateerde men.

Betekent dit dat het thema ‘vergeving’ in

dergelijke situaties dan maar niet meer aan de orde moet komen? En hoe zit het dan met wat er in de Bijbel over vergeving staat? Is het mogelijk om op zó’n manier over vergeving te (s)preken, dat het slachtoffer zich *empowered* voelt in plaats van opnieuw benadeeld?

Het zijn vragen als deze die aan de basis van mijn onderzoek liggen en die samenkwamen in de uiteindelijke hoofdvraag: ‘In hoeverre is een voor benadeelden bevrijdende wijze van spreken over vergeving mogelijk in de context van seksueel misbruik in pastorale relaties?’

Rembrandt, 'David en Nathan', c. 1654-55

Feministisch

In mijn onderzoek heb ik zo veel mogelijk gepoogd om het perspectief van de benadeelde centraal te stellen. De term 'benadeelde' wordt waar mogelijk gebruikt in plaats van de (meer gangbare) term 'slachtoffer', omdat laatstgenoemde term ook connotaties van passiviteit met zich meebrengt en dit voor benadeelden in de beeldvorming juist tegen hen werkt.

Uitgangspunt voor mijn onderzoek is de feministische theologie, met hier en daar 'uitstapjes' naar feministische filosofie. Gelinkt aan bevrijdingstheologie heeft de feministische theologie met name aandacht voor patriarchale machtsystemen en de gemarginaliseerde perspectieven die daar het gevolg van zijn.

Feministisch theologe Kathryn Tanner merkt terecht op dat er ook in de theologie sprake is van dominante discoursen die veelal patriarchaal gekleurd zijn. Een 'tegenperspectief' zoals dat vanuit de feministische theologie gegeven wordt, kan ruimte bieden voor nieuwe interpretaties van macht en machtsverhoudingen, en van vergeving.

Feministisch filosofe Kathryn Norlock stelt bovendien dat vergeving per definitie 'gendered' is. Dat wil zeggen: vergeving wordt eerder van vrouwen verwacht dan van mannen en daarmee tot feminien cultureel ideaal verheven. Met Janice Haaken voert Norlock dit terug op culturele ontwikkelingen die al uit de negentiende eeuw stammen en waarin het ideaalbeeld ontstond voor vrouwen uit de middenklasse om bewaarders en bewaaksters te zijn van een harmonieuze eenheid in de familie,

een belichaming van onvoorwaardelijke liefde (Norlock 2011, 8-9).

Methode: systematisch en praktisch

Bovenstaande uiteenzetting maakt al duidelijk dat ik voor mijn onderzoek een uitgebreide literatuurstudie heb gedaan. Daarnaast heb ik kwalitatief onderzoek gedaan door middel van diepte-interviews met drie benadeelden en een groepsgesprek gevoerd met vertrouwenspersonen en gemeentebegeleiders van SMPR.

De diepte-interviews heb ik gecodeerd en geanalyseerd met behulp van ATLAS.ti. Met deze veelvoud aan data en methodes begaf mijn onderzoek zich op het snijvlak tussen systematische en praktische theologie. Dat is gedurende het onderzoek niet altijd de gemakkelijkste route geweest. Desalniettemin was – en ben – ik ervan overtuigd dat onderzoek naar voor benadeelden bevrijdend spreken over vergeving niet gedaan kan worden zonder de ervaringen van benadeelden te horen en serieus te nemen.

Drie visies op vergeving

Vanuit de literatuurstudie van mijn onderzoek zijn (ten minste) drie verschillende visies op vergeving te onderscheiden.

De eerste zouden we de 'klassieke' visie op vergeving kunnen noemen, waarbij vergeving gezien en verkondigd wordt als christelijke plicht. Mensen moeten elkaar onderling vergeven zoals God mensen vergeeft. Belangrijk in dit model is een kruistheologie waarbij Jezus' lijden en sterven aan het kruis als ultiem teken van Gods verzoening met de mensheid gezien

wordt. Het besef dat ieder mens zondig is en Gods vergeving aan de ene kant nodig heeft en tegelijkertijd al heeft ontvangen, dient te leiden tot een genadige en vergevingsvolle wijze van leven.

Een tweede visie is die van de ‘vergeving met voorwaarden’. Met input vanuit de feministische theologie wordt gesteld dat vergeving wel mogelijk is, mits aan een aantal voorwaarden voldaan wordt.

- Een daarvan is ‘recht doen’: het misbruik moet aan het licht komen en het slachtoffer moet gehoord worden. ‘Truth telling’ is niet alleen van belang voor de benadeelde maar evenzeer voor de gemeenschap.
- Een andere voorwaarde is woede: een cruciale stap in de richting van vergeving, juist omdat woede ook beschuldiging en daarmee ‘truth telling’ impliceert.
- Ten slotte is ook temporaliteit van belang: eens vergeven blijft niet altijd vergeven. Vergeven is een werkwoord en een continuerend proces. Vergeving vraagt om een voortdurend commitment van degene die de vergeving heeft geschonken, maar ook van degene die de vergeving heeft ontvangen: vergeving moet je leven, je leven lang.

Een derde visie op vergeving karakteriseert haar als onderdrukkend. Deze visie houdt rekening met het feit dat sommige zaken onvergeeflijk kunnen zijn. Dan mag vergeving niet worden ingezet om een vals gevoel van harmonie te creëren. Gezien de context en gegeven de manier waarop met de situatie die om vergeving vraagt wordt omgegaan, is vergeving beslist niet de enige mogelijkheid, niet altijd de beste mogelijkheid en soms

onmogelijk. De druk die wordt uitgeoefend op het slachtoffer om te vergeven, is bepaald niet heilzaam voor de benadeelden. Vergeving weigeren kan worden gezien als daad van profetisch verzet, waarbij het aanklagen van onrecht als belangrijkste speerpunt wordt gezien.

Een caleidoscoop aan ervaringen

Naast de literatuurstudie staat een veelvoud aan ervaringen van benadeelden en begeleiders van het SMPR. Resultaten uit de literatuur en ervaringsverhalen staan in mijn onderzoek naast elkaar, als verschillende spiegelscherven van een caleidoscoop die samen een veelkleurig beeld vormen.

Vergeven is, zo vertellen de benadeelden, iets wat zij willen en wensen maar niet altijd kunnen. Dan is een wijze van (s)preken over vergeving die niet dwingend of verplichtend is en die rekening houdt met een aantal voorwaarden heilzaam.

Erkenning en de temporaliteit van vergeving staan centraal: het weten van het ‘continued commitment’ dat vergeving vraagt. Zij kan telkens weer geschonken worden, of niet, afhankelijk van de houding van de pleger en van herinneringen/herbelevingen van de benadeelde.

In de praktijk

Praten of schrijven over misbruik in de kerk is per definitie moeilijk, rauw. De verhalen en ervaringen die bij #MeToo naar voren komen, zijn rauw. Het is geen makkelijk onderwerp om aan de orde te stellen, of om het mee uit te houden. Het misbruik in de doofpot stoppen

of zo snel mogelijk weer ‘goed’ willen maken lijkt soms de gemakkelijkste oplossing. Maar de gemakkelijkste oplossing is niet altijd de beste. Een slordig geheelde botbreuk moet ook opnieuw gebroken worden om fatsoenlijk te kunnen helen. Waar het om gaat, is dat een kerkelijke context en de theologie een veilige plek kan, mag en moet bieden voor mensen die gekwetst en beschadigd zijn.

Daar is moed voor nodig, lef. Het lef om verhalen te horen waarvan je niet wilt dat ze waar zijn. Het lef om voor de kant van de benadeelde te kiezen. Het lef om erop toe te zien dat er recht gedaan wordt, ook als dat zware consequenties heeft. Het lef om kritisch te kijken naar de manier waarop jij en je gemeente over vergeving (s)preken.

Dat daar pijn, twijfel en ongemak bij komen kijken, is onvermijdelijk. Om echt te kunnen luisteren en vervolgens te durven handelen, is het nodig je te laten raken. Niet voor niets gaat het Nederlandse woord ‘lef’ terug op het Hebreeuwse *lev*, dat ‘hart’ betekent. <

Literatuur

Norlock, Kathryn J. (2011). *Forgiveness from a Feminist Perspective*. Lanham, MD: Lexington Books.

Emsi (M.C.) Hansen-Couturier volgt de Master Gemeentepredikant aan de Protestantse Theologische Universiteit (PThU) te Amsterdam. E.m.c.hansen@pthu.nl

www.handelingen.com

Actuele agenda

Op de *Handelingen*-website vindt u de actuele Agenda met cursusaanbod, seminars, workshops, congresdagen op het gebied van praktische theologie en religiewetenschap met de bijbehorende links voor opgave en meer informatie.

Vrij te gebruiken

Ook op de *Handelingen*-website: alle verschenen beeldmeditaties met de bijbehorende afbeeldingen in kleur. Deze zijn (gratis) te downloaden voor gebruik en toepassing in allerlei ontmoetingen en bijeenkomsten.